
Česká republika a Západ

Petr Luňák

Česká republika se jako téměř všechny bývalé východoevropské satelity Sovětského svazu vyslovila pro jednoznačnou zahraničněpolitickou orientaci na Západ. Po několika desetiletích sovětského útlaku chce „zakotvit“ svou nově získanou svobodu a bezpečnost v západních organizacích – v Severoatlantické alianci a v Evropské unii. Její vztah k zmíněným organizacím je však značně diferencovaný. Ve vztahu k NATO je česká zahraniční politika velmi optimistická a vyslovuje se pro její co nejužší integraci. Ve vztahu k Evropské unii je Praha v mnoha směrech kritická, zvláště pokud jde o možnost a potřebnost její užší integrace.

Zájem většiny Středoevropanů o brzký vstup do NATO je pochopitelný. Severoatlantická aliance je totiž v současnosti nejen jedinou skutečně fungující obrannou organizací Západu, ale především zajišťuje přítomnost Spojených států na starém kontinentě. Podle názoru mnoha Středoevropanů je jejich přítomnost zde nezbytná pro bezpečnost a prosperitu Evropy, protože považují tento ekonomicky nejsilnější stát světa za vítěze nad německým fašismem a sovětským komunismem, za symbol svobody a prosperity, po nichž tak dlouhou dobu toužili.

Naopak český „návrat do Evropy“, který byl jedním z hlavních hesel sametové revoluce, je ze strany oficiální zahraniční politiky paradoxně poznamenán nedůvěrou k čistě evropským organizacím. Podle názoru mnoha Středoevropanů Evropa údajně prokázala neschopnost zajistit mír a prosperitu. Tváří v tvář německé a posléze sovětské expanzi se musela západní Evropa spolehnout na Spojené státy. Pouze za americké účasti a pod americkou vojenskou ochranou se jí podařilo vybudovat mezistátní systém, v němž spolupráce a integrace nahradily odvěká nepřátelství a konflikty.

Diferencovaný vztah české zahraniční politiky k NATO a k Evropské unii je pravděpodobně více ovlivněn minulostí než přítomností a budoucností. Národy střední Evropy se do značné míry staly vězni svého vlastního historického vědomí. Často si totiž neuvědomují, že se realita v mnohém změnila. Při hledání poučení v minulosti mají tendenci argumentovat zjednodušenými a nevhodnými historickými paralelami. Z nich pak vyplývá jejich obava, že Evropa bez Ameriky bude opět tím, čím byla v minulosti – scénou krveprolití a plamenných nenávistí, kterým nakonec sama padne za oběť. A v této minulé Evropě byly právě osudy Východoevropanů pošlapány.

Z této historizující perspektivy vyplývá, že by Spojené státy měly ještě posílit svou roli strážce bezpečnosti v Evropě po skončení studené války a dokonce by měly rozšířit své kapacity odstrašení a bezpečnostní záruky i na východní Evropu. Jsou však tato očekávání realistická?

Pax Americana a střední Evropa

Spojené státy jsou v současnosti jedinou supervelmocí. Jejich zájem je globální a týká se ve větší či menší míře celého světa. USA jsou přímo strategicky i ekonomicky spojeny se třemi nejvýznamnějšími světovými politicko-ekonomickými regiony – s Evropou, s pacifickou Asií a s americkým kontinentem. Kromě toho jsou spojeny i s oblastmi světových nalezišť významných surovin (např. v Perském zálivu). Jako globální hegemón jsou strážci odzbrojovacího procesu a zásad nerozšiřování jaderných zbraní. Jejich globálnímu postavení odpovídají i zvláštní vztahy s Izraelem, s Jižní Afrikou a především s Ruskem.

Přestože Spojené státy vyšly ze studené války jako její jednoznačný morální a politický vítěz, po téměř půlstoletí nákladné obrany svobodného světa se ocitly na pokraji fiskální katastrofy. Přestože se z některých politických kruhů v USA i v Evropě ozývají obavy z budoucího amerického izolacionismu, je nepochybné, že Spojené státy nebudou rezignovat na svou vedoucí roli ve světě. Američané se totiž domnívají, že by svět bez jejich aktivní účasti nebyl bezpečným místem pro mír, svobodu ani demokracii. Tento idealistický prvek je však doprovázen více než v minulosti realistickým zvažováním, jak docílit co největšího efektu při co nejmenších nákladech. Aktivistická Amerika bude muset proto hledat novou rovnováhu nejen mezi vnitřní a zahraniční politikou, ale i mezi jednotlivými oblastmi svého zájmu.

Rovnováha mezi vnitřní stabilitou a zahraniční politikou se nepochybně projeví snížením vojenského rozpočtu Spojených států. V 80. letech vynaložily téměř 300 mld. \$ ročně (tj. téměř 6,5 % ročního hrubého domácího produktu) na obranu svou a svých spojenců. Od roku 1989 sice tato částka poklesla na 4,4 % hrubého domácího produktu, avšak stále značně převyšuje vojenské výdaje spojenců. Např. rozpočty na obranu Spolkové republiky Německo a Japonska, dvou nejdůležitějších spojenců Spojených států, dosahují výše 2,2 %, respektive necelého 1 % hrubého domácího produktu.¹ Washington bude zvažovat každý dolar, investovaný do oblastí zahraniční politiky, a to nejen ve smyslu věcném, ale také pokud jde o priority jednotlivých oblastí.²

Studená válka se vedla o Evropu, v Evropě a zde také skončila. V období po skončení studené války však již starý kontinent nebude pravděpodobně zaujímat rozhodující místo v americké zahraniční politice.

Především měnící se etnická skladba samotných USA ukazuje, že dříve či později nebude pravdivá představa o Americe jako o zaoceánském kulturním a politickém prodloužení Evropy. Až do poloviny tohoto století byla cílem především evropských přistěhovalců. Od roku 1950 však tvoří evropští přistěhovalci pouze 24 %, zatímco počet přistěhovalců z Asie vzrostl na 28 % a přistěhovalců ze Střední a Jižní Ameriky dokonce na 45 %. Při sčítání lidu v roce 1990 uvádělo 25 % obyvatel USA, že mají neevropské předky.³

Rovněž v postavení Evropy v globálním ekonomickém Pax Americana došlo k podstatným změnám. Členské státy Evropské unie sice i nadále představují největšího investičního partnera Spojených států.⁴ Avšak při srovnání obchodního obratu USA s dalšími dvěma geoeconomickými regiony – s tichomořskou oblastí a s americkým kontinentem – se Evropa dostala během posledních dvou desetiletí na poslední místo. Od konce 70. let obchodní obrat USA s tichomořskou oblastí postupně přesáhl obchodní výměnu s Evropským společenstvím (respektive s Evropskou unií). Po vyhlášení Severoamerické zóny o volném obchodu (NAFTA) se bezkonkurenčně největšími obchodními partnery Spojených států staly Kanada a Mexiko.⁵

Tento vývoj je způsoben nejen evropským protekcionismem a pomalým hospodářským růstem v Evropě, způsobeným tvrdou německou měnovou politikou, ale také nižší cenou pracovní síly v tichomořském regionu. Kromě toho je Evropa v mnoha oborech spíše obchodním konkurentem než partnerem.

Hospodářský vzestup Asie je spojen nejen s rozšířením trhů pro Spojené státy, ale zároveň je i politickou výzvou americké hegemonii. Podle předpokladů Světové banky, nedojde-li k zásadnímu obratu, bude v roce 2020 Čína největší ekonomikou světa.⁶ Její význam v mezinárodním systému tak nepochybně vzroste. Již nyní se ve Washingtonu objevují obavy z takového vývoje, které se projevují především na vztahu USA k Rusku.

Politika Spojených států vůči svému bývalému úhlavnímu nepříteli je směsí idealistické víry v sílu demokracie a realpolitik, usilující o udržení stabilního Ruska jako politického faktoru v eurasijském prostoru. Moskva si ve vztahu k Západu stanovila dvě podmínky – nebude zpochybněno hegemonické postavení Ruska na území bývalého Sovětského svazu (s výjimkou pobaltských republik) a v mezinárodní politice bude Rusko i nadále zaujímat stejné postavení jako velmoci. V obou případech vyšly Spojené státy Moskvě vstříc (např.

v podstatě nechaly Ukrajinu svému osudu či respektovaly námitky Moskvy k přijetí středo-evropských zemí do Severoatlantické aliance).

Americká snaha o ruskou účast v eurasijském prostoru bude mít pravděpodobně značný vliv na rozdělení úloh západního světa vůči postavení Ruska v Evropě. V době studené války sovětskému politickému a vojenskému tlaku čelily především právě Spojené státy. Zatímco USA v té době představovaly „obraný štít“, byla západní Evropa, dovedně využívající americké vojenské ochrany, ochotna ke kompromisům s Moskvou. Uvedené role se v budoucnu pravděpodobně vymění. Spojené státy, které se snaží zapojit Rusko jako protiváhu Číny v asijském prostoru, budou zřejmě o něco tolerantnější k určitému druhu ruské asertivity v Evropě. I když zůstanou nějakým způsobem přítomny v Evropě, geopolitickou protiváhu Ruska na starém kontinentě budou muset vytvářet především sami Evropané, a to s podstatně menší podporou Spojených států než dříve.

Nezbytná rovnováha priorit americké zahraniční politiky se proto musí promítnout i do vojensko-strategické podoby Severoatlantické aliance. V minulosti bylo NATO ztělesněním americké vojenské přítomnosti v Evropě, spočívající v jaderném odstrašování, jež mělo Sověty odradit od konvenčního útoku na západní Evropu. Není pochyb o tom, že i v budoucnu budou hrát Spojené státy vojensko-strategickou úlohu v Evropě, která však bude spočívat v poskytnutí spíše reziduálního jaderného odstrašování jako záruky proti eventuální ruské agresi v případě nástupu ultranacionalistických sil v Rusku.

Jaké místo v novém rozdělení americké pozornosti zaujímá střední Evropa? Je třeba se smířit se skutečností, že z hlediska globálních zájmů Spojených států je střední Evropa na okrajích jejich zájmů. Argument o bezpečnostním vakuu ve střední Evropě po pádu železné opony se ukázal jako přehnaný. Tato teorie (převzatá z fyziky) totiž předpokládá, že vznikne-li v kterémkoli místě nedostatek bezpečnosti, bude dříve či později vyplněn přítomností některého jiného státu, který nastolí bezpečnost podle svých vlastních představ. Zkušenosti zemí střední a východní Evropy z posledních pěti let však ukazují, že vzhledem k nezájmu Západu a slabosti Východu je toto vakuum vyplňováno jen velmi pomalu.

Nejvýrazněji se marginální význam střední Evropy pro Spojené státy projevuje v ekonomické oblasti. Vzájemný obchod mezi Spojenými státy a zeměmi střední Evropy představuje pouze nepatrný zlomek celkového objemu zahraničního obchodu USA. A totéž platí i pro přímé americké investice ve střední Evropě.⁷

Zvážíme-li uvedená fakta, dojdeme k pozoruhodnému závěru, že střední Evropa na sebe dosud poutá nezanedbatelnou část americké zahraničněpolitické pozornosti. Tato skutečnost je do značné míry způsobena emotivními důvody. Východní Evropa, odkud přišli předkové mnoha dnešních obyvatel USA, byla brutálně vyjmuta ze svého kulturně-politického okruhu, a proto si zaslouží určité morální odškodnění. Tento faktor bude mít jistě důležitý význam i v budoucnu, avšak není možné na něj bezvýhradně spoléhat. Střední Evropa má pro USA význam především jako součást Evropy, nikoli jako oblast sama o sobě.

Americká vojenská přítomnost na starém kontinentě prostřednictvím NATO byla nejvhodnější odpovědí na sovětskou vojenskou hrozbu v době studené války. I když je budoucnost Ruska do značné míry nejistá, charakter ruské hrozby se změnil. Místo dřívějšího mocensko-politického tlaku uplatňuje současná ruská politická reprezentace mnohem silnější politický tlak. Při svých jednáních se Západem používá Rusko následující argumentaci: Pokud Západ nesplní jeho požadavky, dojde v Rusku k závažným vnitropolitickým změnám, které povedou k nástupu xenofobní a ultranacionalistické zahraniční politiky a k obnovení studené války. Obdobný argument Moskva používá i v souvislosti se snahou středoevropských zemí vstoupit do Severoatlantické aliance.

Ať už je tato argumentace přijatelná či nikoli, rozšíření NATO o země střední a východní Evropy přispěje ke stabilitě a bezpečnosti těchto zemí pouze v tom případě, pokud by k takové vnitropolitické změně v Rusku skutečně došlo. Členství středoevropských zemí v Severoatlantické alianci by proto mělo být považováno především za pojistku

proti nejhoršímu možnému vnitropolitickému vývoji v Rusku. V případě, že Rusko zůstane u své dosavadní strategie politického nátlaku na země střední a východní Evropy, nebude ohrožena jejich bezprostřední bezpečnost, ale především jejich vnitropolitická stabilita, k jejímuž udržení může pomoci spíše členství v „politickém organismu“ Evropské unie než ve vojenském mechanismu Severoatlantické aliance. Naopak členství v NATO bude odčerpávat prostředky nutné k politicko-ekonomické transformaci mladých demokracií ve střední Evropě.

Česká republika a další státy středoevropské oblasti se v budoucnu bezpochyby stanou členy Severoatlantické aliance. V krátkodobé perspektivě je z jejich hlediska členství v NATO jako v tradiční platformě účasti USA v Evropě nanejvýš žádoucí, a to pro případ obnovení ruské agresivní politiky. V delší perspektivě je však pro budoucnost střední Evropy nejpodstatnější politicky integrovaná a silná Evropa.

Evropa, Europa

Navzdory pochybnostem většiny Středoevropanů se Evropa za posledních pět desetiletí podstatně změnila. Ve srovnání s mezinárodním systémem před druhou světovou válkou Evropa již není středem světa. Ještě před sto lety byla globální role evropských velmocí nezpochybnitelná a politické mapy Asie i Afriky byly koncipovány v evropských metropolitách. Zájem někdejších evropských koloniálních velmocí dnes však již není globální, nýbrž regionální, soustředěný převážně na Evropu. Spolupráci a integraci Evropy proto do značné míry usnadňuje neexistence sporů mezi jednotlivými zeměmi ohledně mimoevropských zájmů.

Evropu výrazně ovlivnil evropský integrační proces. Navzdory všem nedostatkům (např. společná zemědělská politika) a nedokončené agendě (Evropská měnová unie) vytvořil zmíněný proces jednotný evropský hospodářský prostor. Proces evropského sjednocování se však nevyčerpává pouze vytvořením jednotného vnitřního trhu a eliminací transakčních nákladů, jeho smysl vždy byl a bude především politický. Hospodářská integrace, vedoucí k politické integraci, je cestou k překonání politických konfliktů a k zajištění míru, bezpečnosti a stability starého kontinentu. Za posledních čtyřicet let se podařilo vytvořit základ evropského politického organismu, soustředěného okolo usměřených rivalů – Francie a Německa –, které dnes představují jádro Evropy.

Díky těmto skutečnostem, jakkoli křehkým a neukončeným, lze dnes hovořit o jakési evropské ideji, spočívající na politické integraci Evropy, která umožní, aby se Evropané stali po staletích bratrovražedných válek a po půlstoletí cizí dominance opět pány svého vlastního osudu.

Naplnění evropské myšlenky není možné bez začlenění středoevropských zemí do Evropské unie. Tato unie nebyla nikdy ve své minulosti uzavřenou společností a v zájmu své dlouhodobé stability se nemůže vyhnout přijetí středoevropských zemí za plnoprávné členy.

Budoucí členství středoevropských zemí bude prospěšné pro obě strany. Účast na evropském integračním procesu bude mít velký význam pro úspěšnou ekonomickou a politickou transformaci středoevropských zemí. Přestože země střední Evropy nemohou aspirovat na to, aby se mohly považovat za přímou součást evropského jádra, představovaného Francií, Německem a zeměmi Beneluxu, mohou být potenciálně důležitou periferií svého druhu – právě díky své geografické a kulturní blízkosti k evropskému ekonomicko-politickému jádru.

Tato skutečnost se projevuje již dnes. Členské státy Evropské unie (a z nich především Spolková republika Německo) jsou hlavními obchodními partnery a investory v zemích střední Evropy, kam je přitahuje levná a poměrně kvalifikovaná pracovní síla. Od roku 1989 se jejich podíl na zahraničním obchodu České republiky ztrojnásobil.⁸ V případě přif-

mých zahraničních investic v zemích střední Evropy je tento trend ještě markantnější –75 % veškerých zahraničních investic v České republice pocházelo ke konci roku 1995 ze zemí Evropské unie, v Maďarsku 90 % a v Polsku necelých 50 %. I když objem obchodu a investic mezi Evropskou unií a střední Evropou nelze srovnat s vnitroeurospským či transatlantickým obchodem a investičními toky, lze z určitého pohledu vyslovit hypotézu, že ekonomická integrace středoevropských zemí do Evropské unie již vlastně probíhá.

Zájem středoevropských zemí o vstup do Evropské unie má také již dnes pozitivní vliv na její vnitřní vývoj. Perspektiva členství středoevropských zemí jí dodá novou energii a politickou odvalu k nepopulárním krokům, které tolik potřebuje. Již dnes je Evropská unie nucena ke své vnitřní přestavbě proto, že by jí členství středoevropských zemí, které budou po dlouhou dobu ze společného rozpočtu více čerpat než do něj přispívat, v její současné podobě zruinovalo.

Otázka přijetí zemí střední Evropy za plnoprávné členy je však mnohem komplikovanější. V euforii roku 1989 slíbila většina evropských politiků přijetí středoevropských a východoevropských zemí do Evropského společenství (respektive dnes do Evropské unie) v nejbližším možném termínu. Avšak skutečnost byla poněkud jiná. Např. Maastrichtská smlouva z konce roku 1991, jež vzešla jako odpověď Evropské unie na sjednocení Německa, prakticky ignorovala otázku jejího rozšíření, i když další evropské summity se k ní vracely.

Tento rozpor mezi slovy a činy vyvolal určité rozladění ve většině středoevropských zemí a zdánlivě potvrdil argument kritiků evropského integračního procesu. Jeho příčiny je proto třeba vysvětlit a pochopit. Evropská unie není superstátem, nýbrž navzdory všem proměnám je stále spíše společenstvím států, které vytvořily rozhodovací struktury a mechanismy, s jejichž pomocí mohou hledat a nalézat potřebný konsenzus. Jde tedy vlastně o jakousi soustavu ekonomických, politických a bezpečnostních rovnováh mezi jednotlivými členskými státy. Maastrichtská smlouva prakticky potvrdila názor, že není možné tyto rovnováhy narušovat okamžitým začleněním středoevropských zemí do Evropské unie. A přitom nejde jen o otázku strukturálních fondů a zemědělské politiky, jež by středoevropští členové neúnosně zatížili, ale také o obecnější problém poměrné váhy sjednoceného Německa v evropském systému, která by se přijetím středoevropských zemí mohla podstatně změnit.

Středoevropské země by měly ocenit, že evropský sjednocovací proces přežil geopolitickou revoluci roku 1989. Ukazuje se, že současný evropský integrační proces již není podmíněn ohrožením jednou supervelmocí a ochranou druhé, nýbrž že získal svou vlastní dynamiku. Jestliže se Západoevropané rozhodli nejprve pro silnější a hlubší Evropu a teprve poté pro Evropu širší, odráží to jejich schopnost formulovat svůj sebezájem a sáhnout k sebeomezení, které jsou koneckonců i v souladu s dlouhodobějšími zájmy budoucích členských států.

To ovšem neznamená, že by Středoevropané měli čekat se založenýma rukama, až na ně přijde řada. Stejně jako současní členové Evropské unie musejí usilovat o její reformu a prohloubení, je nezbytné, aby začal proces identifikace konkrétních překážek budoucího začlenění středoevropských zemí do Evropské unie. Důležitá bude také intelektuální diskuze o tom, o jakou Evropu vlastně mají budoucí členové Evropské unie zájem.

Jaká Evropa?

V určitých pražských politických kruzích se již stalo módou skepticky varovat před Evropskou unií, která by se odvážila jít za ustavení jednotného vnitřního trhu a odstranění transakčních nákladů. Současnou krizí Evropské unie, vyplývající z neschopnosti většiny členských států splnit kritéria pro vstup do Evropské měnové unie, tito kritici vydávají za údajné potvrzení skutečnosti, že integrační myšlenka již dosáhla svého vrcholu a že pokračovat dále by bylo přinejmenším nemoudré.

Avšak pro ty, kteří zažili předchozí krize procesu evropské integrace, mají současně události určitou příchuť déjà vu. Celý proces evropského sjednocování je sledem neúspěchů, pokud jde o jednotlivosti. Politické a hospodářské krize provázejí historii Evropského společenství i Evropské unie od jejích počátků v 50. letech. Avšak jako celek je evropská integrace obrovským úspěchem a navzdory všem svým problémům představuje epochální změnu evropského mezistátního systému.

Poznámky premiéra Václava Klause na adresu Evropské unie připomínají britské výhrady proti užší hospodářské a politické integraci Evropy. Avšak mezi Českou republikou a Velkou Británií existuje několik podstatných rozdílů. Především Velká Británie je členem Evropské unie, zatímco Česká republika nikoli. Ostrovní Velká Británie se nemusí obávat dominance některého z „velkých“ států Evropské unie – Francie a Německa. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že v minulosti menší členské státy Evropského společenství (Evropské unie) získávaly prostřednictvím užší integrace větší kontrolu nad počínáním hlavních členských zemí.⁹

Užší ekonomická a politická integrace, spočívající v posílení nadnárodního směru oproti mezivládnímu směru evropské integrace, byla způsobem, jak oslabit suverenitu jednotlivých členů v určité oblasti. Vzdání se suverenity v určité oblasti a její přenesení na nadnárodní instituce v rámci evropské integrace však nebylo samoúčelným byrokratickým procesem, nýbrž cestou k zvýšení kontroly nad ostatními prostředky. Tento směr má jistě svá úskalí a omezení (např. vede ke vzniku přebujelé a nikým nezvolené byrokracie, uzurpující si stále větší pravomoci, tedy k jakémusi demokratickému deficitu). Je jistě potřeba reformovat Evropskou unii, avšak to samo o sobě neznamena konec nadnárodní integrace, která v rozumné kombinaci s mezivládním přístupem je a stále bude důležitým prvkem evropského sjednocovacího procesu.

Česká republika by si vskutku neměla „ošklivit“ perspektivu politicky integrovanější Evropské unie, jež v budoucnosti bude tím nejlepším způsobem k zajištění její bezpečnosti a stability.

Jak jsem již uvedl, NATO je především pojistkou proti nejhoršímu možnému scénáři vývoje v Rusku. V současné situaci však není nejlepším prostředkem k zajištění bezpečnosti a stability v Evropě jaderné odstrašování, poskytované Spojenými státy, nýbrž úspěch politických a ekonomických transformačních procesů ve střední a východní Evropě, k čemuž jasná perspektiva budoucího členství v Evropské unii může podstatně přispět. I když je nerealistické hovořit o úplném odchodu Spojených států z Evropy, bude její obrana stále více spočívat na evropských zdrojích. Existují-li proto v Praze obavy z bezpečnostního vakua ve střední Evropě, Češi by se měli „modlit“ za silnější a integrovanější Evropu.

Jak do Evropy?

Česká nechť koordinovat své úsilí o vstup do západních struktur s Varšavou a s Budapeští se již stala součástí střeoevropského folkloru. Navzdory určitému změkčení pozice premiéra V. Klause v srpnu 1995 ohledně možnosti spolupráce s Varšavou se zdá, že visegrádská skupina již podle názoru pražských vládních politiků splnila své poslání – dovedla do konce RVHP, rozpustila Varšavskou smlouvu a kromě toho přestal existovat Sovětský svaz, proti němuž byla původně založena. Jakoby Česká republika díky svým ekonomickým výsledkům zvítězila v pomyslné soutěži o královnu krásy ve střední Evropě a toto vítězství ji opravňovalo ke zvláštnímu vztahu se Západem, který je ostatním odepřen. A synchronizace v otázce vstupu do západních struktur s ekonomicky méně dynamickým Polskem a Maďarskem s levicovými vládami by ono zvláštní postavení České republiky jen komplikovalo.

Jistě, Česká republika si vede v mnoha ohledech lépe než její střeoevropské kolegy. Má vyrovnaný rozpočet, stabilní měnu, nejnižší inflaci a nezaměstnanost ze všech býva-

lych komunistických zemí (Česká republika 2,8 %, Slovensko 14,5 %, Maďarsko 10,4 %, Polsko 15 %). Její zemědělský sektor, který by vyžadoval dotace prostřednictvím společné zemědělské politiky, je ve srovnání s Polskem a s Maďarskem mnohem menší (Česká republika 3,3 % hrubého domácího produktu, Polsko 6,3 %, Maďarsko 6,4 %, Slovensko 5,8 %).

Z pohledu Evropské unie v její současné podobě však bude Česká republika i nadále pouze příjemcem ze společného evropského rozpočtu. Hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele v České republice představuje podle nominálních směnných kurzů pouze 30 % hrubého domácího produktu čtyř současných nejchudších členů Evropské unie, a proto by její členství v Evropské unii nepochybně zatížilo již beztak předimenzovaný strukturální rozpočet Evropské unie, který slouží k financování rozvoje méně rozvinutých oblastí. Bylo by tedy přehnané tvrdit, že dosavadní výsledky české restrukturalizace opravňují Českou republiku k automatickému nároku na jakési zvláštní zacházení ze strany Západu.

Individualismus České republiky v otázce vstupu do západních struktur má jistě svou vnitřní logiku. Praha se nemusí spoléhat na ostatní, může svou iniciativu vést směrem, který pokládá za optimální. I když je nepochybné, že Evropská unie bude posuzovat úsilí středoevropských zemí o integraci na individuálním základě, z historie jejího rozšiřování je zřejmé, že zájemci o členství byli vždy přijímáni ve skupinách. V roce 1973 to byla Velká Británie, Dánsko a Irsko, v roce 1985 Španělsko a Portugalsko a v roce 1995 Finsko, Švédsko a Rakousko. V celé historii evropské integrace bylo na individuálním základě přijato do Společenství pouze Řecko v roce 1981, a to z obavy o budoucnost demokratického zřízení v této zemi. A dodneška někteří považují jeho přijetí za největší chybu v historii evropského integračního procesu vzhledem k jeho kverulantství a neschopnosti spolupracovat s ostatními.

Je těžké si představit, že právě Česká republika bude mít nějaké zvláštní postavení při svém úsilí o vstup do Evropské unie. A zrovna tak si lze jen stěží představit, že Severoatlantická aliance přijme Českou republiku bez Polska, Maďarska či Slovenska.

Český individualismus by tedy mohl více uškodit než prospět. Středoevropské země budou mít ve svém úsilí o integraci do Evropské unie řadu oponentů. Především méně rozvinuté členské státy (Řecko, Španělsko, Portugalsko) v nich budou vidět potenciální konkurenty v získávání prostředků z rozpočtu Evropské unie a nízká cena pracovní síly v zemích vísehradské čtyřky již nyní odčerpává velkou část investic, které dříve plynuly právě do jižních zemí Evropské unie. Česká nechut diskutovat s ostatními středoevropskými zeměmi o otázce společného postupu ve vztahu k Evropské unii již nyní vyvolává značnou nevoli ve většině západoevropských metropolí. Mohl by se pak objevit oprávněný argument: „Jak chce být česká republika členem Evropské unie, založené na spolupráci zemí s často odlišnými zájmy, když není schopna spolupracovat ani se svými bezprostředními sousedy?“

Česká hra na Miss Central Europe by se tak mohla nepěkně vymstít.

Co dělat?

V úsilí o vstup středoevropských zemí do západoevropských a atlantických struktur je zapotřebí kombinace zdravého optimismu a zdravého realismu. Je třeba se smířit se skutečností, že Rusko je pro Spojené státy i pro západoevropské země doposud rozhodujícím partnerem v postkomunistickém prostoru. Bylo by proto třeba zvážit, zda by znatelnější úsilí České republiky o pozitivní politiku vůči Rusku nezvýšilo její cenu pro Západ.

Tak jako se středoevropské země musejí snažit o co nejrychlejší vstup do západních organizací, musejí jejich současní členové dbát především o to, aby nebyla narušena rovnováha obou struktur. Bylo by naivní se domnívat, že se např. v otázce rozšíření Severoatlantické aliance o země střední Evropy dostanou Spojené státy do sporu se svými západoevropskými partnery (včetně Spolkové republiky Německo), kteří jsou zatím pro zachování

této aliance v její současné podobě. Snaha vyhnout se jakýmkoli sporům vedla nakonec k tomu, že v nedávno publikované studii o rozšíření Severoatlantické aliance nebylo ani jedno konkrétní datum, týkající se možného začlenění současných zájemců. A obdobná situace je i s rozšiřováním Evropské unie.

Právě neexistence jakéhokoli záchytného bodu a z toho vyplývající nejistota by mohly být potenciálním zdrojem nestability v postkomunistické Evropě. Nedostatek interakce oslabuje důvěru Středoevropanů především v Evropskou unii a nahrává jejím kritikům na obou stranách. Je proto třeba nutit jak Severoatlantickou alianci, tak i Evropskou unii k tomu, aby předložily alespoň přibližný a nezávazný rozvrh rozšíření obou struktur. Je třeba zintenzivnit proces identifikace překážek vstupu středoevropských zemí do západních struktur, jak byl započat na madridském summitu v roce 1995. Noví zájemci o členství v západních organizacích by naopak měli projevít schopnost spolupráce a osvědčení sebeomezení, které jsou typické pro obě struktury.

¹ Pro srovnání uvedu rozpočty na obranu některých dalších států: Belgie a Dánsko 1,9 %, Nizozemsko 2,3 %, Norsko a Portugalsko 2,9 %. Nejblíže Spojeným státům je ze západních zemí Velká Británie (3,4 % hrubého domácího produktu). Turecko a Řecko vynaloží ročně 4 %, respektive 5,6 %. Viz *Strategic Survey*, 1994–1995.

² Viz např. Schwenninger, S.: *America's Solvency Crisis*. *World Policy Journal*, Summer 1995, s. 1–23.

³ Pro srovnání uvedu, že v letech 1850–1900 představovali evropská přistěhovalci téměř 91 % všech emigrantů, v letech 1900–1950 se jejich podíl snížil na 78 %. Viz *U.S. Immigration and Naturalization Service*.

⁴ Přibližně 41 % všech amerických investic „plyne“ do západní Evropy, z níž do Spojených států přichází 60 % všech zahraničních investic.

⁵ V roce 1960 a 1970 představoval vzájemný obchod mezi USA a Evropou 10 617 mil. \$, respektive 25 464 mil. \$, zatímco obchod s tichomořskou oblastí 5 035 mil. \$, respektive 18 345 mil. \$. Avšak již v roce 1980 předstihl obchodní obrát USA s pacifickou oblastí (115 767 mil. \$) obchod se zeměmi ES (114 593 mil. \$) a tempo růstu tohoto rozdílu se stále zvyšuje. V roce 1993 obchod se zeměmi ES dosahoval 194 913 mil. \$ (cca 19 %), zatímco se zeměmi tichomořské oblasti 361 146 mil. \$ (cca 35 %).

⁶ V současnosti představují Spojené státy největší ekonomiku světa, na dalších místech je Japonsko, Čína, SRN a Francie. Podle prognózy bude v roce 2020 následující pořadí: Čína s hrubým domácím produktem o 40 % vyšším než USA, které budou až na druhém místě, dále Japonsko, Indie, Indonésie, SRN, Jižní Korea a Thajsko. 65 % světového hrubého domácího produktu bude produkováno v zemích, které dnes nazýváme rozvojové.

⁷ Největší podíl amerických investic je v současné době v Polsku, kde představují 33,2 % veškerého investičního kapitálu. Avšak vzhledem k celkově nízkým zahraničním investicím v Polsku (5 mld. \$, tj. 128 \$ na jednoho obyvatele) toto číslo nesvědčí o příliš velkém zájmu amerických investorů. V České republice byly americké investice v polovině roku 1995 na druhém místě s 20,4 % všech zahraničních investic, které dosahovaly výše 3,1 mld. \$, tj. 310 \$ na jednoho obyvatele). V Maďarsku z celkových zahraničních investic (5 mld. \$, tj. cca 500 \$ na jednoho obyvatele) pocházelo z USA pouze 7,9 %.

⁸ V roce 1989 představoval obchod tehdejšího Československa se zeměmi ES přibližně 17 % celkového obrátu zahraničního obchodu, v roce 1993 to bylo 51 % a v roce 1994 již 54 % celkového obchodního obrátu České republiky.

⁹ Viz Calleo, D., Gordon, P. (ed.): *From the Atlantic to the Urals: National Perspectives on the New Europe*. Arlington, Va. 1992, s. 1–32.